

ЎЗБЕКИСТОН ШАРОТИДА ҲАМКОРЛИКНИНГ
ИННОВАЦИОН УСУЛЛАРИ АСОСИДА ТАЛАБАЛАР
КАСБИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИНИ ШАКЛАНТИРИШ
(БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАР МИСОЛИДА)

Хусан Абдурахимович Умаров

Ўқитувчи,

Технологик таълим кафедраси,

Низомий номидаги Тошкент Давлат Педагогика
Университети,

Тошкент, Ўзбекистон

umarov.khusan@gmail.com

Аннотация: Олий таълим соҳасини янада ривожлантириш, кадрлар тайёрлаш сифатини ошириш, илм-фан ва ишлаб чиқариш интеграциясини кенгайтириш масалаларини тадқиқ этар эканмиз, қуидаги ҳулосага келдик: талабаларнинг касбий тайёргарлигини шакллантириш муаммолари бўйича адабиётлар шунингдек, олий таълимда ўқув (ва педагогик) амалийтларини ташкил этиш жараёнлари таҳлили, бизга талабаларнинг касбий фаолиятига тайёргарликларини ривожлантириш борасида қатор ишлар амалга оширилган бўлишига қарамай, бўлажак ўқитувчиларнинг касбий тайёргарлигини шакллантириш муаммоси ҳали тўлиқ ҳал этилмаган. Мазкур муаммони ҳал этиш учун, биз ўз олдимизга қуидаги вазифаларни қўйдик: замон талабларини инобатга олган ҳолда (педагогик олий таълим муассасалари талабалари мисолида) бўлажак ўқитувчиларда “касбий тайёргарлик” тушунчасига изоҳ бериш; талабаларнинг тайёргарликга таъсир этувчи омилларни тахлил этиш; талабаларнинг тайёргарлигини шакиллантиришнинг инновацион усулларини ишлаб чиқиши.

Масалани амалий ўрганиш шуни кўрсатди, бўлажак ўқитувчининг касбий фаолиятга тайёргарлигини шакллантиришнинг энг самарали жараёни – ҳақиқий жараён ёки унга яқин ўқув фаолияти жараёнида юз беради. Ўқув жараёнини инновацион ёндашув асосида қуришда бакалаврларда профессионал вазифаларни ҳал этиш учун зарур бўлган мавжуд материалларни таҳлил қилиш, ундан мустақил равишда янги вазифаларни олиш ижодий кўникмалари ривожлантирилади.

Тадқиқот шуни кўрсатди, талабаларни ўзларининг танлаган мутахассисликлари бўйича амалий фаолиятга йўналтирилган харакатлари келажакда аниқ касбий ўсиш истиқболлари, ҳамда ишга жойлашишини кафолатлайди, уларнинг касбий компетентнлигини шакллантириш ва такомиллаштиришга ҳисса кўшади; таълими муассасаларини экспериментал ва ўқув базасини ривожлантириш, тақдим этилаётган таълим даражасини ошириш, профессор-ўқитувчиларни касбий ўсишини рағбатлантириш, буюртмачига таълими муассасалари базасида юқори малакали кадрлар тайёрлаш имконияти берилади.

Калит сўзлар: инновация, ҳамкорлик, тайёргарликни шакиллантириш, интеграцион жараёнлар, касбий тайёргарлик, амалий фаолият

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ГОТОВНОСТИ СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ ИННОВАЦИОННЫХ СПОСОБОВ СОТРУДНИЧЕСТВА В УСЛОВИЯХ УЗБЕКИСТАНА (НА ПРИМЕРЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ)

Аннотация: Изучая вопросы дальнейшего развития высшего образования, повышения качества обучения, расширения интеграции науки и промышленности, мы пришли к следующим выводам: литература по формированию профессиональной подготовки студентов, а также анализ образовательной (и педагогической) практики в высшей школы несмотря на то, что было проделано большая работа по развитию профессиональной готовности студентов, проблема формирования профессиональной готовности будущих учителей еще не полностью решена. Для решения этой проблемы мы поставили перед собой следующие задачи: объяснить понятие «профессиональная готовность» у будущих учителей с учетом требований времени (на примере студентов педагогических вузов); анализировать факторов, влияющих на готовность студентов; разработка инновационных методов формирования готовности студентов.

Практическое изучение проблемы показало, что наиболее эффективный процесс формирования профессиональной готовности будущего учителя - происходит в реальном процессе или в процессе учебной деятельности, близкой к нему. Выстраивая образовательный процесс на основе инновационного подхода, бакалавры развиваются творческие навыки для анализа существующих материалов, необходимых для решения профессиональных задач, для самостоятельного решения новых задач.

Исследование показало, что практическая деятельность студентов по выбранным ими специальностям гарантирует четкие перспективы будущего профессионального роста, а также трудоустройства, способствует формированию и повышению их профессиональной компетентности; Развитие экспериментальной и образовательной базы учебных заведений, повышение уровня предоставляемого образованию, стимулирование профессионального роста преподавателей, заказчику будет предоставлять возможность подготовить высококвалифицированных кадров на базе учебных заведений.

Ключевые слова: инновация, сотрудничество, формирование готовности, интеграционные процессы, профессиональная подготовка, практическая деятельность

FORMATION OF STUDENTS' PROFESSIONAL READINESS ON THE BASIS OF INNOVATIVE WAYS OF COOPERATION IN THE CONDITIONS OF UZBEKISTAN (BY THE EXAMPLE OF FUTURE TEACHERS)

Abstract: Studying the further development of higher education, improving the quality of education, expanding the integration of science and industry, we came to the following conclusions: literature on the formation of vocational training of students, as well as an analysis of educational (and pedagogical) practice in higher education, despite the fact that more was done work on the development of professional readiness of students, the problem of the formation of professional readiness of future teachers has not yet been completely resolved. To solve this problem, we set ourselves the following tasks: to explain the concept of “professional readiness” among future teachers, taking into account the requirements of the time (for example, students of pedagogical universities); analyze factors affecting student readiness; development of innovative methods of forming students' readiness.

A practical study of the problem showed that the most effective process of forming the professional readiness of a future teacher occurs in a real process or in the process of educational

activity close to it. Building on the educational process on the basis of an innovative approach, bachelors develop creative skills to analyze existing materials needed to solve professional problems, to independently solve new problems.

The study showed that the practical activity of students in their chosen specialties guarantees clear prospects for future professional growth, as well as employment, contributes to the formation and increase of their professional competence; The development of the experimental and educational base of educational institutions, increasing the level of education provided, stimulating the professional growth of teachers, the customer will be given the opportunity to train highly qualified personnel on the basis of educational institutions.

Keywords: innovation, collaboration, formation readiness, integration processes, professional training, practical activities

Кириш.

Касбий фаолиятнинг барча соҳаларида бозор муносабатларининг фаол ривожланиши инсоннинг меҳнат фаолиятида янги – “мутахассиснинг ракобатдошлиги” каби омилнинг юзага келишига сабаб бўлди. Янги билимларнинг, ахборот оқимининг ҳажми ва зичлигининг тез суратларда ортиши, талабаларнинг касбий фаолиятга тайёргарлиги омилиниң асосий шакилланиш босқичи бўлган, олий таълим муассасаларида олинган назарий билимларнинг маънавий “эскириши” жараёнини тезлашишига олиб келмокда

Бугунги куннинг тезкор глобаллашув жараёнини инобатга олган ҳолда, ёшларга берилаётган эътибор уларни ижодкор, баркамол, жисмоний жиҳатдан кучли, соғлом авлод бўлиб етишишлари, ўз ақлий салоҳиятини жисмоний етуклиги билан уйғулаштира оладиган, маданий, маънавий-маърифий савиясини миллий, умуминсоний қадриятлар билан юксалтирадиган, хуқуқий билимларни ҳам пухта эгаллаган бўлшларига қаратилган.

Шу боис, таълим мазмунини модернизациялаш ва таълим жараёни иштирокчиларига етарли даражада шартшароитлар яратиб бериш мақсадда қонунлар қабул қилинмоқда ва таълим тизимида катта ўзгаришлар амалга оширилмоқда.

Бежиз президентимиз Ш.М.Мирзиёев олий таълим соҳасини янада ривожлантириш, кадрлар тайёрлаш сифатини ошириш, илм-фан ва ишлаб чиқариш интеграциясини кенгайтириш хақида сўз борар экан “Бизга миқдор эмас, сифат керак. Бунга эришиш учун эса хориж тажрибасини яхшилаб ўрганиш зарур. Қайси давлат кадрлар тайёрлашга алоҳида эътибор қаратса, ўша ютади. Илмий асосланган тажриба асосида кадрлар тайёрлаш тизимини йўлга қўйиш энг муҳим вазифамиздир” деган сўзларни айтмадилар [1]

Мазкур таълим ислоҳотларида педагог асосий ва муҳим шахс бўлиб қолмоқда. Машхур педагог К.Д.Ушинский айтганидек “Таълим ва тарбия ишида, умуман мактаб ишида ўқитувчи бошидан хатлаб ўтиб, ҳеч нимани яхшилашнинг иложи йўқ”. Шу сабабли Ўзбекистон келажаги бўлган ёшларни тарбиялашда муҳим рол тутган педагог шахсини касбий педагогик фаолиятга тайёрламай туриб, таълим тизимидағи ислоҳатлардан натижа кутишимиз ноўриндир. [7]

Усуллар.

Талабаларнинг касбий тайёргарлигини шакллантириш муаммолари бўйича адабиётлар шунингдек, олий таълимда ўкув (ва педагогик) амалиётларини ташкил этиш жараёнлари таҳлили, бизга талабаларнинг касбий фаолиятига тайёргарликларини

ривожлантириш борасида қатор ишлар амалга оширилганини күрсатди. Шу билан бирга шуни таъкидлаш керакки, мазкур тадқиқотлар натижасида тайёргарликнинг таркибий қисмларидан бири –таълим жараёни давомида олинган билимларни амалиётда қўллаш қобилияти эканлиги маълум бўлди

Бироқ, маҳаллий (Р.Х.Джураев [8], Н.А.Муслимов [9], Э.О.Турдиқулов [10], Ж.А.Ҳамидов [11], З.К.Исмаилова [12], У.К.Толипов [13], Д.О.Химматалиев [14], ва бошқалар) ва хориж (О.Л.Абдуллина [15], Л.В.Антропова [16], Е.М.Борисова [17], И.А.Зимняя [18], Н.В.Кузьмина [19], М.И.Лукъянова [20], С.Н.Мироненко [21], Т.М.Сорокина [22], О.Е.Пермяков, С.В.Менькова [23], В.А.Мезенин, Л.Н.Чеганова [24] ва бошқалар) тадқиқотчиларнинг катта қизиқиши ва олинган натижаларнинг аҳамиятига қарамасдан, бўлажак ўқитувчиларнинг касбий педагогик тайёргарлигини шакллантириш муаммоси ҳали тўлиқ ҳал этилмаган. Бунинг асосий сабаблари қўйидагилардир:

- Бўлажак ўқитувчиларнинг фаолияти мазмуни, моҳияти ва ривожланиши имкониятларини акс эттирадиган касбий тайёргарлигини шакллантириш жараёнининг назарий ва педагогик асосларини етарли даражада ишлаб чиқилмагани;
- бўлажак ўқитувчиларнинг касбий фаолиятга амалий тайёргарлигини шакллантириш ўрнига, талabalарнинг у хақида назарий тушунчага эгалиги билан қаноатланувчи ананавий ёндошувларнинг кенг тарқалганлиги;
- жараённи ташкил этишда тизимли таъсир этиш ўрнига, алоҳида бир-бири билан узвий боғлиқ бўлмаган, тасодифий таркибий қисмлардан ташкил топган ёндашувдан фойдаланилаётганлиги;
- Таълим соҳасидаги сифатни баҳолашнинг замонавий талабларига жавоб берадиган, бўлажак ўқувчиларнинг касбий тайёргарлигини шакллантириш

натижаларини аниқлаш ва баҳолаш технологиясини ишлаб чиқиш даражаларининг номутаносиблиги каби сабаблар бўлажак ўқитувчиларнинг касбий педагогик тайёргарлиги борасида тадқиқотлар ўтказилиши лозимлигини кўрсатади.

Мақсад ва вазифалар.

Мазкур муаммо тадқиқотчилардан бўлажак ўқитувчиларни касбий тайёргарлигини шакллантиришнинг ананавий усусларини такомиллаштириш, имкон қадар уни замон талабларига жавоб берадиган – инновацион усуслар билан алмаштиришни талаб этади.

Мазкур мақсадга эришиш учун, биз ўз олдимиизга қуйидаги **вазифаларни** қўйдик:

1. Замон талабларини инобатга олган ҳолда (педагогик олий таълим муассасалари талabalari мисолида) бўлажак ўқитувчиларда “касбий тайёргарлик” тушунчасига изоҳ бериш;
2. Талabalарнинг тайёргарликга таъсир этувчи омилларни тахлил этиш;
3. Талabalарнинг тайёргарлигини шакиллантиришнинг инновацион усусларини ишлаб чиқиш.

Энг аввало тадқиқот обьекти бўлган – касбий тайёргарлик тушунчасини тахлил этайлик.

Натижалар ва мулоҳаза.

Умуман тайёрлик тушунчаси тадқиқотчилар томонидан шу кунгача турли нуқтаи назардан кўриб чиқилган. “Тайёрлик” деганда шахс ривожланишининг маълум бир даражаси, вақтинчалик вазият, муносабат, фаолиятни тартибга солиш механизми, махсус узоқ муддатли ёки қиска муддатли рухий ҳолат ва муайян ҳаракатларга йўналтирилган шахс кучларининг жамланиши тушунилади. Тайёрликни қиймат йўналишлари даражасида талқин қилиш мумкин, бу сифат ва ҳолат, ва динамик жараён [2]

Касбий тайёргарлик – шахсда профессионал йўналтирилган билим, кўникма ва қобилиятлар шакллантиришни таъминловчи ва шундай фаолиятга касбий тайёрловчи ташкилий ва педагогик тадбирлар тизимиdir. Педагогик олий таълим муассасалари – университетлар, институтлар факультетларида амалга оширилади. Касбий педагогиканинг муҳим таркибий қисми бу педагогик амалиётdir. [3, стр.230]

Тайёргарлик масаласини психологик ёндашув асосида талқин қилинган тадқиқотларни тахлил қилиб, қўйидаги хulosага келдик:

Унга кўра касбий тайёргарлик муаммосини кўриб чиқиша иккита ёндашув мавжуд. Биринчisi, касбий тайёргарликнинг асоси аста-секин инсоннинг хусусиятлари ва фазилатларига айланадиган маҳсус руҳий ҳолат сифатида психологик тайёрликдир. Иккинчисига кўра, тайёрлик шахснинг барқарор характеристикаси, унинг хусусиятларининг синтези ва фаолият жараёнида барқарор шахс сифатига айланадиган руҳий ҳолат сифатида белгиланади. Жараён сифатида тайёрлик ўз қонуниятлари, хусусиятлари, таркибий элементлари, мезонлари ва шаклланиш даражаларига эга.

Касбий тайёргарлик – бу таълим олувчиларни маълум бир иш, ишлар гурӯхини бажариш учун зарур бўлган кўникмаларни ўзлиштиришни жадаллаштириш мақсадидаги касбий таълим тизими. Касбий тайёргарлик талабаларнинг таълим даражаси (босқичи)ни ошириш билан амалга ошмайди. Давлат зарур ҳолларда асосий умумий таълимга эга бўлмаган шахсларга касбий тайёргарликни қўлга киритиш имкониятини яратади. Касбий тайёргарликни бошланғич касб-ҳунар таълими муассасаларида ва бошқа таълим муассасаларида олиниши мумкин: мактаблараро ўқув комбинатларида, ўқув-ишлаб чиқариш устаҳоналарида, ўқув

участка (цех)ларида, шунингдек тегишли лицензияга эга бўлган ташкилотларнинг ўқув бўлимларида, шунингдек тегишли лицензияларга эга бўлган ва сертификатланган мутахассисларни индивидуал тайёрлаши асосида. [4]

Тайёргарлик масаласини психологик ёндашув асосида талқин қилинган тадқиқотларни тахлил қилиб, қўйидаги хulosага келдик, унга кўра **касбий тайёрлик** – бу фаол ва мақсадли фаолият бўлиб, бу жараёнда мавжуд ва янги олинган маълумотларни қайта ишлаш, ташки тасодифий, иккиламчи элементларни асосий, ички қисмдан ажратиш, ўрганилаётган вазиятларнинг моҳиятини акс эттириш, улар орасидаги мантиқий алоқаларни очиш амалга оширилди.

Яқин вақтгача битирувчининг тайёргарлик даражаси маълум бир билим, кўникма ва малаканинг мавжудлиги сифатида қаралган, янги шароитда эса мазкур қараш талабаларда маълум умумий ва касбий компетенцияларни шаклланганлиги тушунилмоқда. Демак, талабанинг касбий педагогик тайёргарлиги педагогик фаолиятда типик вазифаларни ечиш бўйича шу кунга қадар ўзлаштирилган билим, кўникмалари элементларини қўллаган ҳолда нотипик вазифани бажаришнинг яхлит бир алгоритмини туза олиш қобилияти шакилланганда гина яхлит бир тизимли жараён сифатида якунланган хисобланади. Бундан хуроса қилиш мумкинки, тайёргарлик бу – типик вазифаларни ечиш бўйича шу кунга қадар ўзлаштирилган билим, кўникмалар элементларини нотипик вазифани бажаришнинг яхлит бир алгоритми тарзида шакиллантира олиш қобилиятидир.

Шундай қилиб, компетентликни лаёқатлилик, тайёрлик, қобилият ва шу билан бирга, маълум бир ҳаракатлар натижаси сифатида талқин этиш мумкин. Бошқача қилиб айтганда, компетентлик –

фаолиятга доир категория бўлиб, субъектнинг қўйилган вазифаларни бажаришга каратилган касбий, ижтимоий ва бошқа фаолияти жараёнида намоён бўлади. Энг умумлаштирилган ҳолда таърифлайдиган бўлсак, компетентлик – индивиднинг умуман жамиятда ва хусусан касбий соҳасида муваффақиятли фаолият олиб бориши учун зарур бўлган, атрофидаги обьектлар ва субъектлар билан ўзаро ҳамкорлиги бўйича маълум бир малакалари ва касбий тажрибалари шаклланганлигининг муайян даражаси демакдир.

Компетентликнинг мавжудлиги тўғрисида инсон меҳнатининг натижасига қараб баҳо берилади. Ҳар бир соҳа мутахассисининг компетентлилик даражаси унинг бажарган иши шу касбий фаолиятнинг якуний натижасига қўйиладиган талабларга қай даражада жавоб беришига қараб белгиланади.

Биз ўқитувчиларнинг касбий компетентлиги уларнинг тайёргарлигининг ўзига хос хусусияти – касбий фаолиятига назарий ва амалий тайёргарликларининг бирлиги сифатида қаровчи муаллифларнинг фикрларига қўшиламиз. Ўқитувчининг компетентлигини унинг тайёрлиги омили сифатида қараб, уни тайёрлиги ва касбий фаолиятни амалга ошириш қобилияти деб белгиладик. Бундай талқин бизга "касбий тайёргарлик" ва "касбий компетентлик" тушунчаларини синоним сифатида талқин этиш имкон беради.

Талабаларнинг касбий тайёргарлигини шакллантириш учун ушбу жараёнга энг кўп таъсир кўрсатадиган омилларни аниқлаш мақсадга мувофиқ бўлади. Касбий тайёргарлигини шакллантириш таъсир этувчи омилларни билиш келажакдаги ўқитувчиларнинг касбий тайёргарлигини шакллантиришининг энг самарали усуслари ва воситаларини аниқлашга имкон беради.

Психологик ва педагогик адабиётларда ўқувчиларнинг касбий тайёргарлигини шакллантиришга таъсир қилувчи омилларнинг ягона, умумлаштирилган таснифи мавжуд эмас. Шунга қарамай мазкур тадқиқотларнинг умумий жиҳати уларнинг 2 турга: ички (ёки психологик) ва ташки (ёки социологик)га бўлинишидадир.

Касбий тайёргарлик мазкур ички ва ташки омилларнинг ҳар бири билан чамбарчас боғлиқ. Касбий фаолият, ўз навбатида, касбий тайёргарликни шакллантиришга сезиларли таъсир кўрсатади, чунки касбий фаолиятнинг ўзига ҳослиги талабадан дарс жараёнида олган билим, қўниммаларини амалиётга қўллаш яни репродуктив холатдан продуктив холатга ўтказиш заруриятини амалга оширишга имкон беради. Бинобарин, талабаларнинг амалий фаолиятини ташкил этиш касбий тайёргарликни шакллантиришга таъсир қилувчи муҳим омиллардан бири сифатида қаралиши мумкин.

Масалани амалий ўрганиш шуни кўрсатдики, бўлажак ўқитувчининг касбий фаолиятга тайёргарлигини шакллантиришнинг энг самарали жараёни – ҳақиқий жараён ёки унга яқин ўқув фаолияти жараёнида юз беради. Ўқув жараёнини инновацион ёндашув асосида қуришда бакалаврларда профессионал вазифаларни ҳал этиш учун зарур бўлган мавжуд материалларни таҳлил қилиш, ундан мустақил равишида янги вазифаларни олиш ижодий кўниммалари ривожлантирилади.

Турли муаллифларнинг изланишлари кўплиги ва чукурлигига қаромай, талабаларнинг касбий тайёргарлигини шакллантиришнинг асосий омили бўлган талабанинг амалий фаолиятга йўналтирилган жараёнида касбий тайёргарлигини шакллантириш муаммосини назарий жиҳатдан етарли ўрганилмаган.

В.А.Сластёнин педагогик
фаолиятни амалга оширишда назарий ва
амалий тайёргарликнинг бирлигини
педагогик компетентлик дея изоҳлайди.
Унинг фикрича тайёргарлик – педагогик
қобилиятлар (аналитик, прогностик,
лойхалаш, рефлексив, информацион,
коммуникатив ва бошқалар) структураси
орқали намоён бўлади.

Фалсафий тадқиқотларда амалий
фаолиятга алоҳида эътибор берилади.
Амалиёт давомида инсон дунёқарашни
бойитади ва шунга мос равишда унинг
эҳтиёжларини кенгайтиради ва ҳаётнинг
янги қатламларини ривожлантиради

Лекин уларнинг кўпчилигига, асосий урғу ҳақиқий жараёнда амалга оширилишга эмас, балки ўқув фанлари ҳажми ва мазмунини шакллантиришга, талабалар томонидан ўқув материалларини пухта эгаллаш даражасига қаратилди. Натижада олий таълим муассасаларининг меҳнат бозори шароитларида уларнинг битирувчиларига потенциал иш берувчиларнинг эҳтиёжлари ва бошқа хамкор ташкилотлар билан алоқадорлиги етарли даражада таъминланиши муаммоси тўлигича ҳал этилмайди.

Биз томонимиздан тадқиқ этилган таълим муассасаларининг хамкор ташкилотлар билан алоқалари масалаларини тадқиқ этувчи ишлар асосан уларнинг **хамкорлик** ва **интеграцион жараёнларини** тадқиқ этишга қаратилган. Уларга кўра таълимдаги интегратсия жараёнлари ишлаб чиқариш ва илм-фан билан хамкорликда таълим муассасалари **ягона таълим маконини** шакллантиришга ёрдам беради. Бу эса ўз навбатида тушунчалар, ғоялар, принтсиплар, билимлар, усуслар ва технологиялар, ресурслар ҳамда кадрларни бир соҳадан бошқасига ўтказиш, самарали фойдаланиш, жамоавий фаолиятнинг янги шаклларини амалга ошириш имконини бериши каби ютуқларни тақдим этади. Бундай интеграцион жараёнлар таълим

муассасаларининг фан ва ишлаб чиқариш билан ҳамкорликда ягона таълим маконини шакллантиришга ёрдам беради. Амалиётда ишлаб чиқариш ва илм-фан билан таълим муассасаларини бирлаштириш мазкур уч соҳанинг ҳар бирига ўзаро тушунчалар, ғоялар, принтсиплар, билимлар, усуслар ва технологиялар ҳамда кадрлар каби турли ресурсларни бир соҳадан бошқасига ўтказиш ва самарали фойдаланиш, жамоавий фаолиятнинг янги шаклларини яратиш имконини беради.

Бироқ мазкур интеграцион жараёнларнинг ютукларини санаб ўтиш билан бир қаторда унинг ўзига ҳос, мураккаб томонларини хам инобатга олиш лозим Интеграциянинг асосий мураккаблиги, шу кунгача етарли даражада шакилланиб бўлган уч тизим – фан, таълим ва ишлаб чиқариш соҳаларининг ишлаш услуги, фаолият механизмларига ўзгартириш киритишига тўғри келишидадир.

Янгилик киритиши, инновацияларни жорий этишдан аввл унинг туб моҳиятини англаб етиш келажакдаги самарасиз харакатларни олдини олишини имконини беради. Биз тадқиқ этаётган мазкур жараёнда таълим етакчи ва муҳим звено бўлганлиги сабаб, асосий ургуни унга қаратишга қарор қилдик. Бу бежиз эмас, сабаби келажакда фан ва ишлаб чиқариш соҳасининг асосий ресурси бўлган талабанинг касбий тайёргарлиги айнан таълим муассасаларида шакилланади. Бу билан у жараён локомативига айланиши мумкин деган гипотезани илгари сурдик.

Таълим тизимидағи инновациялар борасида тадқиқотлар, ёндашувлар турлича бўлганлиги сабабли мақолада уларга алоҳида тўхталиб ўтирмадик. И.П.Подласий педагогик тизимда инновацион ўзгаришларнинг йўналишларини ўрганиш асосида илгари сурган классификациясига асосланиб қарор қабул қилдик. Унга кўра педагогик инновацияларнинг қўйидаги мавжуд:

- Педагогик тизимнинг тамомила ўзгариши.
- Ўқув жараёниниг ўзгариши.
- Педагогик назариянинг ўзгариши.
- Ўқитувчи фаолиятининг ўзгариши.
- Ўқитувчи фаолиятининг янгиланиши.
- Педагогик технологияларнинг ўзгариши.
- Мазмуннинг янгиланиши.
- Шакл, усул ва таълим воситаларининг ўзгариши.
- Бошқарувнинг ўзгариши.
- Мақсад ва натижаларнинг ўзгариши. [5]

Фикримизча ҳамкорлик ёки интеграцион жараёнларни ўрганган тадқиқчиларнинг асосий хатолари кўп йиллардан бери шакилланиб келган уччала тизим (ишлаб чиқариш, фан ва таълим тизимлари)нинг ишлаш жараёни усуллари, тамойиллари элементларни ўзгартиришга уринишлари дадир. Муаммонинг оддийроқ ва осон ечими сифатида харакатланувчи механизм – восита сифатида талабаларни танлаб олдик. Унга кўра талабалар мустақил таълимга ажратилган соатларидан унумли фойдаланиб, белгиланган фандоирасидаги мавжуд муаммоларни аудиториядан чиқмай эмас балки бевосита жойларнинг ўзида ечимларини излаш ва ўзлари таклиф этган ечимларини шу ернинг ўзида апробациядан ўtkазиш, ўзларини касбий фаолиятда синаб кўриш, тажриба орттириш мақсадида кўнгилли, стажёр, амалиётчи тарзида фаолият юритиш имконига эга бўладилар.

Юқоридаги каби адабиётларнинг назарий таҳлили асосида илгари сурган назариямизни тасдиқлаш учун юқори курс талабалари (3-4 курс) ва университет профессор-ўқитувчилари ўртасида анкета сўровномаси ўтказилди. Тадқиқотда 126 нафар 3-4 курс талабалари, 57 нафар университет профессор-ўқитувчилари

(ТДПУ, ЖДПИ, НамДУ) қатнашдилар. Респондентлардан уларнинг фикрига кўра, талабаларнинг касбий тайёргарлигини шакллантиришга сезиларли таъсир кўрсатадиган психологик ва педагогик адабиётларни таҳлили натижасида аниқланган омилларни муҳимлиги бўйича кетмакетликда тахлаш таклиф қилинди. Тўплangan маълумотлар кутилмаган натижани кўрсатди. Биз муҳим деб хисоблаган – (ўқув ва педагогик) амалиёт талабалар ва хатточи бир неча ўқитувчилар томонидан қуий баҳоланиб, талабаларнинг касбий тайёргарлигига таъсир этувчи омиллар орасида сўнгги ўринлардан жой олди.

Вазиятга ойдинлик киритиши мақсадида респондантлар билан навбатдаги очик саволлар ёрдамида тузилган сўровнома ташкил этилиб, ўз фикрларини асословчи фактлар билан изоҳлаш сўралди. Олинган жавоблар турлича изоҳланган бўлишига қарамай мантикий умумийлик куйидаги хуносаларни берди

- Ўқув ва педагогик амалиётни етарлича самарали ташкил этилмагани

- Амалиётнинг аудиториядаги назарий дарсларда ўрганилган вазиятлардан бирмунча фарқ қилиши

- Ўқув ва педагогик амалиёти аниқ бир (ёки комплекс) муаммони хал этишга йўналтирилмагани, умумий ҳолда (танишув мақсадида) олиб борилиши ва бошқалар.

Бизни эътиборимизни тортган изоҳлардан бири талабалар томонидан берилган бўлиб, унга кўра “Ўқув ва айниқса педагогик амалиёт курс охирига режалаштирилган. ... Амалиёт сўнгига уни тахлил қилиш, ... йўл қўйилган ҳато-камчиликларни бартараф этиш имкони йўқ” лиги маълум қилинган.

Дунё бўйлаб фан, таълим ва ишлаб чиқаришнинг ҳамкорлиги турли шаклларда намоён бўлади, ғарбнинг ривожланган мамлакатларида кенг тарқалган усуллар: технопарклар; янги технологияларнинг инкубаторлари; инновация - технология марказлари; университетлар, лицензиялаш

ва сертификатлаш, лизинг ва маркетинг марказлари иштирокида ташкил этилган инновацион саноат комплекслари; илмий - ўқув мажмуалари; таълим, фан ва ишлаб чиқаришнинг ўзаро таъсириининг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ахборот тизимларининг кўп босқичли моделлари; корпоратив университетлар ва бошқалардир. Мазкур жараёнларнинг энг юқори чўққичи интеграция бўлиб ҳисобланади. ЮНЕСКО маълумотларига кўра, корпоратив (интеграцион) таълимнинг фаол ривожланиши замонавий компанияларда интеллектуал капиталнинг ўсиб бораётган роли билан боғлиқ [6].

Хулосалар.

Тадқиқот шуни кўрсатдики, талабаларни ўзларининг танлаган мутахассисликлари бўйича амалий фаолиятга йўналтирилган харакатлари келажакда аниқ қасбий ўсиш истиқболлари, ҳамда ишга жойлашишини кафолатлади, уларнинг қасбий компетентлигини шакллантириш ва такомиллаштиришга хисса қўшади; таълими муассасаларини экспериментал ва ўқув базасини ривожлантириш, тақдим этилаётган таълим даражасини ошириш, профессор-ўқитувчиларни қасбий ўсишини рағбатлантириш, буюртмачига таълими муассасалари базасида юқори малакали кадрлар тайёрлаш имконияти берилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Shavkat Mirziyoyev: Bizga miqdor emas, sifat kerak [Shavkat Mirziyoyev: we need quality, not quantity] Available at: <https://uza.uz/oz/politics/shavkat-mirziyeev-ilm-fan-namoyandalari-bilan-mulo-ot-ildi-24-05-2019> (acessed 30.06.2020)
2. Osnovi pedagogicheskogo masterstva [Fundamentals of pedagogical excellence] Available at: <https://studfile.net/preview/1845143/page:7/> (acessed 30.06.2020)
3. E.G.Azimov A.N.Shukin Noviy slovar metodicheskix terminov i ponyatiy (teoriya i praktika obucheniya yazikam) [New dictionary of methodological terms and concepts (theory and practice of language teaching)] Moskow 2009 448 p
4. B.M.Bim-Bad Pedagogicheskiy ensiklopedicheskiy slovar. [Pedagogical Encyclopedic Dictionary] — M., 2002. 223.
5. I.P.Podlasiy Pedagogika Available at: <https://books.google.co.uz/books?id=UW4IAwAAQBAJ&pg> (acessed 30.06.2020)
6. Itogi i perspektivi integrirovannoy sistemi obrazovaniya v visshey shkole Rossii: obrazovanie – nauka – innovatsionnaya deyatelnost Available at: <https://books.google.co.uz/books?id=rwgb3NHHsBEC> (acessed 30.06.2020)
7. Kh.A.Umarov Incessancy of education and activities in the development of professional education The American journal of social science and education innovations Volume-II Issue-VII 2020, pp256-263
8. Djuraev R.X. Organizatsionno-pedagogicheskie osnovi intensifikatsii sistemi professionalnoy podgotovki v uchebnix zavedeniyax professionalnogo obrazovaniya [Organizational and pedagogical foundations of the intensification of the vocational training system in educational institutions of vocational education] Abstract of the dissertation doctor of pedagogical sciences, Tashkent 1995, 43 p.
9. Muslimov N.A. Kasb ta’limi o‘qituvchisini kasbiy shakllantirishning nazariy metodik asoslari [Theoretical and methodological bases of professional development of vocational education teachers] Dissertation, doctor of pedagogical sciences, Tashkent 2007, 315 p.
10. Turdiqulov E.O., Djuraev R.X. and others Integratsiyalashgan ta’lim nazariyasi va amaliyoti [Theory and practice of integrated education] manual, Publishing House “Sano-standart”, Tashkent 2009. – 176 p.

11. Hamidov J.A. Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarini tayyorlashda o'qitishning zamonaviy didaktik vositalarini yaratish va qo'llash texnologiyasi [Technology for the development and application of modern teaching aids in the training of future teachers of vocational education] Abstract of the dissertation doctor of pedagogical sciences, Tashkent 2017
12. Ismailova Z.K. Talabalarning kasbiy pedagogik malakalarini shakllantirish [Formation of professional pedagogical skills of students] Dissertation, Doctor of Philosophy in Pedagogy, Tashkent 2000. – 186 p.
13. Tolipov U.K. Oliy pedagogik ta'lim tizimida umummehnat va kasbiy ko'nikma va malakalarni rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari [Pedagogical technologies for the development of general and professional skills in the system of higher pedagogical education] Dissertation, doctor of pedagogical sciences, Tashkent 2004, 314 p.
14. Ximmataliev D.O. Integration of pedagogical and technical knowledge in the diagnosis of professional training (on the example of "vocational education" in higher education). Dissertation, doctor of pedagogical sciences, Tashkent 2018, 230 p.
15. Abdullina O.L. Obshepedagogicheskaya podgotovka uchitelya v sisteme visshego pedagogicheskogo obrazovaniya [General pedagogical training of teachers in the system of higher pedagogical education: for ped. specialties of higher educational institutions] manual for pedagogical specialties of higher educational institutions. – 2nd pub. Moskow 1990, Publishing House "Prosveshenie", 141 p.
16. Antropova L.V. Formirovanie professionalnoy gotovnosti uchitelya k pedagogicheskoy deyatelnosti v adaptivnoy shkole [Formation of the teacher's professional readiness for pedagogical activity in an adaptive school] Dissertation,
- doctor of pedagogical sciences, Moskow 2004, 396 p.
17. Borisova E.M. Professionalnoe samoopredelenie: lichnostnoy aspekt.: [Professional self-determination: personal aspect] Abstract of the dissertation doctor of psychological sciences, Moskow 1995, 41 p.
18. Zimnyaya I.A. Klyuchevie kompetensii – novaya paradigma rezultata obrazovaniya [Key competencies - a new paradigm of educational outcomes] journal Visshee obrazovanie segodnya [Higher education today] № 5 2003, pp. 34-42.;
19. Kuzmina N.V. Professionalizm lichnosti prepodavatelya i mastera proizvodstvennogo obucheniya [Professionalism of the personality of the teacher and master of industrial training] Moskow manual Publishing House "Vissaya shkola" 1990, 117 p.
20. Luk'yanova M.I. Psixologopedagogicheskaya kompetentnost uchitelya [Psychological and pedagogical competence of a teacher] journal Pedagogika № 10 2001, pp. 56-61 (in Russian)
21. Mironenko S.N. Integratsiya pedagogicheskogo i texnicheskogo znaniya kak uslovie podgotovki pedagoga professionalnogo obucheniya k diagnosticheskoy deyatelnosti [Integration of pedagogical and technical knowledge as a condition for training a teacher of vocational training for diagnostic activities] Dissertation for the degree of candidate of pedagogical sciences Cherepoves 2014, 164 p.
22. Sorokina T.M. Razvitie professionalnoy kompetensii budushego uchitelya sredstvami integrirovannogo uchebnogo soderjaniya [Development of the professional competence of the future teacher by means of integrated educational content], Journal Nachalnaya shkola №2 2004, pp. 110 – 114 (In Russian)
23. Permyakov O.E., Menkova S.V. Diagnostika formirovaniya professionalnih kompetensiy [Diagnostics of the formation

of professional competencies] monography
Moscow 2010 (In Russian)

24. Mezenin V.A., Cheganova L.N.
Sotsialnoe partnerstvo kak perspektiva
integratsionnykh protsessov v sfere
professional'nogo obrazovaniya [Social
partnership as a prospect of integration
processes in the field of vocational
education] Materiali I Mejdunarodnoy
nauchno-prakticheskoy konferensii
[Materials of the I International Scientific
and Practical Conference] Ekaterinburg,
25–26 january 2011, pp 116-118 (In
Russian)